

Paralel devlete bir de böyle bakın

“MEZARDAKİ KADINLARIN ÇÜRÜMÜŞ KEMİKLERİNE BAKMAK BİLE CAİZ DEĞİLDİR”

"Mezardaki kadınların çürümüş kemiklerine bakmak bile caiz değildir"

22 Aralık Cuma 2017 20:09

Paralel devlete bir de böyle bakın...

Aydın Tonga'nın yeni kitabı **"Osmanlı'nın Paralel Devleti Kadızadeliler"** Doğu Kitabevi etiketiyle okurla buluştu.

Kitabın tanıtımını kaleme alan Odatv haber müdürü Barış Terkoğlu şöyle diyor:

"İktidar olmanın ve iktidarı elinde tutmanın bir aracı haline getirilen inançlar, Kadızadeliler örneğindeki gibi kendisine fetva makamları inşa ediyor. Gerektiğinde kahveyi bile yasaklarken, faize olur veriyor. En önemlisi eldeki sopa ne kadar güçlü olursa olsun dincilik bir barış üretmiyor. Bu nedenle Kadızadeliler örneğinde olduğu gibi, dincilik ancak devlet başta olmak üzere kendi iktidarına fetva arayanlar tarafından yükseltiliyor."

Aydın Tonga ile yeni kitabı, selefilik ve Kadızadeliler üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

İşte Aydın Tonga'nın sorularımıza verdiği yanıtlar:

Yeni kitabınız "Osmanlı'nın Paralel Devleti Kadızadeliler" ismiyle ilgi görüyor... Kimdir bu Kadızadeliler, "Paralel Devlet" derken bugünkü anlamıyla bir yapı mı kurmuşlardır imparatorluk içerisinde?

Kadızadeliler, 17.yüzyılda medrese kökenli hocaların, "selefi/bağnaz" bir söylemi esas alarak oluşturdukları dini bir örgütlenmedir. Hareketin fikri önderleri arasında Birgivi Mehmet Efendi, İbn Teymiyye gibi isimler bulunmaktadır. Kadızade Mehmed Efendi, Üstüvani Mehmed Efendi ve Vani Efendi ise hareketin liderleri olarak kayıtlara geçmiştir. Hareket de zaten

adını IV. Murad döneminin vaizlerinden Kadızâde Mehmed Efendi'den almıştır. Kadızadeliler hareketini ayrıcalıklı kılan husus ise İŞİDvari katı/ortodoks bir İslami yoruma sahip olması ve saray içerisinde de güçlenerek devlet işlerine dahi müdahil olmasında ortaya çıkmaktadır. Sorunuzun ikinci kısmına dönersek, bugünkü manada olduğu kadar işlevsel ve kapsayıcı biçimde olmasa da, Kadızadeliler de dönemin "paralel devleti" olarak nitelendirilebilir.

Kadızadeliler dönemindeki "paralel devlet" olgusunu birkaç örnekle somutlaştır mısınız?

Tabi. Öncelikle şunu ifade edelim ki, Kadızadelilerin etkin olduğu yıllar (IV. Murad, I. İbrahim ve IV. Mehmed dönemleri) aynı zamanda Osmanlının çözülmeye ve zayıflamaya yüz tuttuğu yıllara denk gelir. Aynı zamanda Saray da bu dönemde oldukça karışıktır. Örneğin devrin padişahlarından IV. Murat 11.yaşında IV. Mehmed ise 7 yaşında tahta geçmiştir. Yine I. İbrahim'in "akıl sağlığının" yerinde olmadığı ifade edilir. İşte böylesi bir dönemde toplumsal sorunları "dinden uzaklaşma" ile açıklayan Kadızadeliler çözüm içinde -onlara göre- dinin özünü, selefın (geçmiştekilerin) din anlayışını işaret etmekteydiler. İşte devrin padişahları olan IV.Murad, I.İbrahim ve IV.Mehmed'de toplumsal sorunları, beşeri yanlışlıkların sebebi olarak görüp öyle irdelemek yerine Kadızadeliler gibi hareketleri yanlarına alarak ve onların politik söylemlerini hayata geçirerek çözmek istemişlerdir. Tabi bu noktada padişahlarla özdeşleşen kimi öznel durumları da unutmamak lazım. Örneğin IV. Murad sert ve acımasız karakteri ile bilinir. Dediğimiz gibi I. İbrahim'in "akıl sağlığının yerinde olmadığı" söylenir. Öyle ki, döneminde 280 cariyenin boğdurulup denize atıldığı ifade edilmektedir. Zevk ve sefa düşkünü biridir. Yine IV. Mehmed yaklaşık 40 yıl süren padişahlığında 20'ye yakın sadrazam değiştirmiş ve döneminde 6 sadrazam öldürülmüştür. Yine saray ağaları ittifakına karşı askerlerin başlattığı isyan sonrasında, asiler aralarında devlet adamı ve saray ağalarının da bulunduğu 30 kişinin ismini vererek öldürülmeleri ister. Tarihe, Vaka-i Vakvakiye (Çınar Vakası) olarak geçen bu vakada IV. Mehmed ismi geçen kimseleri öldürmüş, öldürülen kişilerin cesetleri ise asiler tarafından Sultanahmet Meydanı'ndaki ağaca asılmıştır.

İşte böylesi bir süreçte Kadızadeliler, saray içerisinde şehzade ve hatta padişah hocalığına kadar yükselmiş, tekkelerin yıkılması için fetvalar/fermanlar çıkartmış, ulemalık dahil çeşitli mevkileri parayla satmış, büyük camileri örgütlenme yerleri olarak kullanmış, akabinde tayin ve atamalara kadar çeşitli işlere müdahil olmaya başlamışlardır. Hareketin önderlerinden Üstüvani Mehmed Efendi ve Vani Mehmed efendi bu anlamda sarayda oldukça etkin olan isimlerin başında gelmektedir.

"MEZARDAKİ KADINLARIN ÇÜRÜMÜŞ KEMİKLERİNE BAKMAK BİLE CAİZ DEĞİLDİR."

Kadızadeliler'in düşünceleri nasıldı?

Harekete damgasını vuran anlayışlardan birisi de bi'dat'tır. (dine sonradan ilave edilen görüş ve uygulamalar) Buna göre Kadızadeliler dini yaşamda pek çok bi'dat uygulaması olduğunu savunarak buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Tarikatların din anlayışı da onlara göre bi'dat idi. O kadar ki Kadızadeliler genel olarak tekke ve türbelerin yıkılması gerektiğini söylüyorlardı. Üstüvani Efendi'ye göre buralara şirk bulaşmıştı ve şirk bulaşan topraklar denize dökülmeliydi. Onun için Kadızadeliler de tekke ve türbelerin yıkılmasını ve topraklarının denize dökülmesini savunmuşlardır. Yine Üstüvani Efendi kadınların cenazede ağlamasını bi'dat olarak görmüş ve taraftarlarına ceplerinde taş taşımalarını öğütleyerek bu taşları cenazede ağlayan kadınlara atmalarını istemiştir. Kadızadelilerin etkisi altında kaldığında mıdır bilinmez IV. Mehmed de bu dönemde türbe ziyaretlerini yasaklar tarzda ferman yayınlamıştır.

Diğer taraftan kahve, sigara ve hatta kahvehanelere de karşı çıkmışlar, hatta kahvehanelerin yasaklanmasını savunmuşlardır. IV. Murad'ta benzer biçimde sıcak bakmaz kahvehanelere. Nihai olarak "tartışma ve eleştirilerin" toplu biçimde zikredildiği yerlerin başında gelir buralar. Tam da bu sebepten olsa gerek, kahvehaneleri kapatır padişah. Yani Kadızadelilerin bu önerisi onun yapmak istediği icraatla çakışır.

Öte yandan Kadızade Birgivi Mehmed Efendi, para vakıflarına yani günümüz terminolojisiyle "faizle çalışan vakıflara" karşıdır. Lakin devrin önemli ulema ve şeyhülislamı buna karşı değillerdir. Öyle ki bu dönemde konuşulan faizler %15'ler düzeyindedir. (Fetva Şeyhülislam Ali Efendi fetvaları)

Bunun Dışında Kadızadelilere ait şu çarpıcı fetvaları da aktarmamız gerekir.

-Mezhep büyüklerine küfreden veya başka küfür söyleyen halk şayet küfüründen dönmezse, yeryüzünde fitne çıkmasını önlemek için, öldürülür.

-Bir kimse birisine 'tırnaklarını kes sünnettir' derse ve o kişi 'sünnet olsa bile kesmem' derse kafir olur. Bir kimse şarap için bir fasığa 'mübarek olsun' derse kafir olur. Bir kimse küfür söylese, yanındaki kişi de buna rıza göstererek gülse ikisi de kafir olur. Bir kimse okuldaki hocasını taklit etse, alay etmek için eline çubuk alıp arkadaşlarına hocası gibi vursa kafir olur. (Üstüvani, Fevaid)

-Bir kimse bıyığını kesen bir fakihe 'çok çirkin olmuşsun' dese kafir olur. Bir kimse vaizleri taklit edip gülse ve onu dinleyen cemaat de gülmesine eşlik etse cümlesi kafir olur. (Üstüvani, Fevaid)

-Küfre düşüren ve dinden çıkmayı gerektiren sözleri bilmeyen kafir olur, karısı boş olur, çocukları veled-i zina olur, öldürdüğü murdar olur. Frenk kafirlerinden farkı kalmaz. Küçükken evlatlara, kölelere, hizmetkarlara itikad ve aflaz-ı küfrü (küfre götüren sözler) öğretmek gerekir. Öğrenmek istemeyenler te'dip edilmelidir veya satılarak kapılardan uzak tutulmalıdır. Köle

öğrenmeyi reddediyorsa satılır. Yanaşıma öğrenmeyi reddediyorsa kovulur, reddedilir. Evlatlar reddediliyorsa ve terbiyeleri mümkün olmuysa hakime başvurulur. (Kadızaade, Mebhas- İman)

-Kadınların evlerinden anne ve babalarını ziyaret etmek ve hamama gitmek dışında çıkmaları câiz değildir.

-Hareketin fikri öndelerinden Birgivi Mehmed Efendi hastalıkların bulaşıcı olmadığını söyler ve peygamberin sünnetlerinden birini kabul etmeyenin kafir olacağını zikreder; benzer biçimde alimlerinin görüşlerini önemsemeyen ya da onlarla alay edenlerin de kafir olacağını dile getirir.

-Son olarak Birgivi kimi "alimler" tarafından dile getirilen, "mezardaki kadınların çürümüş kemiklerine bakmak bile caiz değildir." hükmünü de paylaşır bizlerle.

Kitabınızda Ahmet Yaşar Ocak ve Halil İnalçık gibi önemli akademisyenleri "Kadızaadeliler" bağlamında eleştiriyorsunuz. Nedenlerini paylaşır mısınız?

Şöyle ki andığınız isimler Kadızaadelileri genel olarak başıbozuk ya da kariyerist, menfaatçi bir eğilim olarak görürken, onları ortaya çıkaran toplumsal, dini faktörleri maalesef analizlerine konu etmiyorlar. Oysaki Osmanlı'nın sahip olduğu dini ve hatta hukuki anlayış da Kadızaadelilerden çok farklı değil. En nihayetinde rengini dinden alan, padişahların kendisini Allah'ın yeryüzündeki gölgesi diye sunduğu, halkına "kullarım" diye hitap ettiği bir imparatorluktan bahsediyoruz. Böylesi bir toplumda elbette din çok güçlü bir politik örgütlenme aracı olarak ortaya çıkacak ve meşruiyet bulacaktır. Dolayısıyla burada en az Kadızaadeliler kadar onları var eden dini yorum ve o yoruma kol kanat geren rejim de irdelenmelidir. Ne yazık ki anılan tarihçilerin değerlendirmelerinde bu vurgunun eksik kaldığını gördüm ben.

Bakınız, Osmanlı'da zımmilerle ilgili hayata geçirilen uygulamalar bile çok çarpıcıdır. Şöyle ki, 1581 yılında Zımmilerin (Müslüman olmayanlar) Eyüp Sultan türbesi civarında oturması yasaklanırken, diğer kimi fermanlarla da Ortaköy cami civarında yaşayan Yahudilerin o bölgeden çıkartılması kararı alınmıştır. Yine çıkarılan fermanlarla Gayri Müslimlerin Mekke, Medine ve civarı yerlerde ikametgah etmesi de yasaklanmıştır. Bunun dışında III. Selim tarafından çıkarılan bir fermanla zımmilerin evlerini siyaha boyaması istenirken, Hatt-ı Hümayun'da bu evlerin Müslümanların evlerine bakan pencerelerinin olması yasaklamıştır. Öte yandan "Gayri Müslimlerin Müslümanlara benzememesi" biçiminde formüle edilen hükümler de oldukça önemlidir. Zira bu hükümlerle inanç grupları ve kimi milletler keskin biçimde ayrıştırılmıştır. Buna göre Müslümanların kavuk ve ayakkabıları sarı, Ermenilerin şapka ve ayakkabıları kırmızı, Rumların siyah, yahudilerin ise mavi olacaktır. Yine zimmi kadınların feracelerinin renkleri kahverengi, gri gibi koyu renklerde belirlenmişken, Müslüman kadınların ayakkabılarının sarı, Ermeni ve Yahudi kadınların ise siyah ve kahverengi olduğu belirtilmektedir. Nihai olarak 1630 tarihli bir fermanla zimmi kadınların ferace ve yaşmak takmalarının yasaklandığı bildirilirken; hamam da bile Müslümanlarla zımmileri ayırt edebilmek için zımmilerin farklı havlu aldığı ve takunya giydikleri nakledilmiştir. Ayrıca zaruret olmadıkça zımmilerin bineğe binmekten men edildikleri, zorunlu durumlara hayvanlara binen zımmilerin Müslümanların toplantı yerlerine geldiğinde hayvandan indiği ve son olarak bu kimselerin silah taşımalarının ve evlerinde silah bulundurmalarının yasaklandığı da aktarılan bilgiler arasındadır.

Böylesi bir rejim var iken elbette Kadızaadeliler gibi örgütler de var olabilecektir. Onun için Kadızaadelileri ele alırken aynı zamanda Osmanlı'nın bu "dini rejimini de" konuşmak gerekir diye düşünüyorum.

FETÖ ile Kadızaadeliler arasında, bir benzerlik var mı peki? İktidarlar bu benzerliğin neresinde?

Var evet. Şöyle ki, her iki örnekte de "Paralel Devletler" öncelikle bir müttefik olarak görülmüştür. Kadızaadeli liderler saraya kadar girmiş, devrin muktedirlerine hocalık yapmış Fatih Cami ve Ayasofya başta olmak üzere Camileri ele geçirerek oraları adeta karargah olarak kullanmıştır. Çünkü dönemin padişahları yaşanan bunalımları "onları da" yanlarına alarak çözmek istemişlerdir. Öte yandan Fetullahçı Örgüt için bugün bile hala "kandırıldık" söylemi kullanılmaktadır. Yani bu sözün afişe ettiği gerçek şu: "onlar bizim mahallenin çocuklarıydı, alını secdeye değen, altın neslin hizmetkarlarıydı. En azından biz öyle biliyorduk. Biz bu sebeple onlara güvendik ve dolayısıyla önlerini açtık." Diyeceğimiz her iki hareketle de kurulan bir "müttefiklik" ilişkisi vardır. Bunun dışında Osmanlı'daki dini meşruiyetin varlığı ve yargıdan eğitime kadar uzanan "İslamileşme" dalgası ile bugün yaşanan "muhafazakâr dalga" arasında da bir benzerlik kurabiliriz. Bugün belki namaz kılmayanlar, oruç tutmayanlar ceza almıyor ama bugün de aileler imam hatipler dışında çocuklarını gönderecek okul bulmakta güçlük çekiyorlar. Bu anlamda yaşanan toplumsal, siyasal dönüşümler arasında da bir çakışma olduğunu görüyoruz.

Kadızaadelilerin Tasfiyesi nasıl olmuştur peki?

Kadızaadelilere yönelik ilk tasfiye hareketi örgütün liderlerinden Üstüvani Mehmed Efendi döneminde gerçekleşmiştir. Şöyle ki, Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa daha göreve getirilir getirilmez kendini bir anda Kadızaadelilerin başlatmak istediği ayaklanma içerisinde bulur. Olay, Kadızaadelilerin Fatih Camii'nde "naat" okutulmasına karşı gösterdikleri tepkiyle başlar. Anılan hareketin mensupları "naat"ın makamla okutulmasını men etmek isterler. Akabinde olaylar büyür, Kadızaadeliler birçok tekkeye zarar verirler. Yolda karşılaştıkları insanlara "tecdid-i iman" (iman yenileme) teklifinde bulunup kabul etmemeleri halinde öldürmeyi dahi düşünürler. Minareleri b'at görüp yıkılması gerektiğini söylerler; onlara göre selatin camilerinde birer tane minare kalsa yeterlidir. Bütün bu istekler doğrultusunda hareketin mensupları fikirlerini eyleme

dökmek üzere silahları ile birlikte Fatih Camii önünde toplanır. Amaç büyük isyandır. Bunun üzerine Köprülü Mehmet Paşa devreye girer. Ve sonrasında ulemayı da yanına alarak Kadızadelilere karşı Padişahı ikna eder. Ve nihai olarak Üstüvânî Mehmed Efendi, Türk Ahmed, Dîvâne Mustafa gibi elebaşı konumundaki vâizleri 1656 tarihinde Kıbrıs'a sürgüne gönderir. Böylece ilk tasfiye gerçekleşir.

Hareketin son lideri Vani Mehmed Efendi'nin sürgün edilmesiyle nihai tasfiye süreci de tamamlanmış olur. Aynı zamanda IV. Mehmed'in de hocası olan Vani Efendi, 1683'teki viyana kuşatmasına, ordu vaizi olarak katılır. Savaş alanında askerleri cesaretlendirecek konuşmalar yapar. Fakat kuşatma mağlubiyetle sonuçlanır ve beraberinde Vani Efendi'de zor duruma düşer. Zira kuşatmanın hezimetle sonuçlanması birkaç kişinin "kurban" edilmesini gerektirecektir. Diğer taraftan Vani efendi'nin, kuşatma için istekli olmayan IV.Mehmed'i ikna etmede etkili olduğu ve hatta Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Vani Efendi'ye kuşatma için vaazlar verdirdiği söylenmektedir. Bütün bunlar sonrasında mağlubiyetin bir faturası da Vani Efendi'ye kesilir. IV. Mehmed hocasını Bursa Kestel'e sürgüne göndererek hareket üzerindeki nihai tasfiyeyi de gerçekleştirmiş olur.

Söyleşi için teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim.

Odatv.com

Osmanlı'nın Paralel Devleti
Kadızadeliler
Odakitap'ta

TIKLAYIN & SATIN ALIN

ILANDIR

Osmanlı'nın Paralel Devleti Kadızadeliler

aydın tonga

kadınların kemiklerine bakmak bile caiz değildir

Kadızadeliler

arşiv

İletişim

Haber Merkezi: 0 216 449 32 00

Faks: 0 216 449 32 00

Mail: info@odatv.com

İletişim

Künye

Gizlilik Sözleşmesi ve Koşullar

Mobil Uygulamalar

Reklam

Reklam: 0 216 449 32 00

reklam@odatv.com

© 2021, Oda TV. Tüm haklar saklıdır.

ANA SAYFA

YAZARLAR

VIDEO

FOTO GALERİ

ARŞİV

KATEGORİLER

